

УДК 811.161.2'282.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-211-5>

ВІДОБРАЖЕННЯ ЛЮБОВІ ДО ЗЕМЛІ ЯК МЕНТАЛЬНОЇ РИСИ УКРАЇНЦІВ У СХІДНОСТЕПОВОМУ ГОВІРКОВОМУ ТЕКСТІ

REFLECTION OF LOVE FOR THE LAND AS THE MENTAL FEATURE OF THE UKRAINIANS IN THE EASTERN STEPPE DIALECT TEXT

Дворянкін В. О.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української філології

Маріупольського державного університету;

доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін

Товариства з обмеженою відповідальністю «Технічний Університет «Метінвест Політехніка»

У статті розглянуто особливості мовних ресурсів для вираження любові до землі як ментальної риси українців на матеріалі діалектного монологічного тексту-спогаду, зафіксованого 2012 року в східностеповій говірці села Красноармійське Новоазовського району Донецької області (нині – село Хрещатицьке Новоазовської міської громади Кальміуського району Донецької області (окуповане з 2014 року)) від мешканця (пенсіонера) Гамалія Миколи Андрійовича, 1949 року народження, освіта – 8 класів.

Мета розвідки – опис вербальних засобів для вираження любові до землі як риси української ментальності на зазначеному вище матеріалі. Джерелом студії стала віртуальна фонотека мовлення конкретного говірконосія.

Любов до землі як один із сегментів українського менталітету в поданому фрагменті східностепового дискурсу відображена як любов до городництва. Вирощування рослинницької сільськогосподарської продукції (овочевих культур) є копіткою справою, яка потребує значних зусиль у певних кліматичних умовах, зокрема в засушливому східностеповому регіоні. Виділено такі вербальні засоби вираження любові до землі як ментальної риси українців: номінації овочевих культур як складник сільськогосподарської лексики; речення з дієслівними формами *л'убл'у зан'їматис'*, *зан'їмайус'* разом із субстантивованим займенником *цим* та прислівником *даўно*, які безпосередньо сигналізують про потяг до улюбленої справи; повтори; речення; дієслівні форми; дієслівно-іменні словосполучення; різні конструкції тощо.

Ключові слова: українські східностепові говірки, віртуальна фонотека, діалектний монологічний текст-спогад, любов до землі, ментальна риса українців, сільськогосподарська лексика, номінації овочевих культур.

The article is concerned with peculiarities of lingual resources meant to express love for the land as the mental feature of the Ukrainians. On the basis of a dialect text-memoir monologue spotted in 2012 as the eastern steppe dialect in the village of Krasnoarmiiske of Novoazovsk Rural Area in Donetsk Region (nowadays the village of Khreshchatytske of Novoazovsk Community in Kalmius Rural Area of Donetsk Region (seized by the Russians in 2014)) from Hamalii Mykola born in 1949, a local resident (pensioner) whose education is 8 years of study at secondary school.

Vitality of the present research does not lie in the insufficient state of study of the newly built Ukrainian dialect areal of the south of Donetsk Region alone. Vitality of the present research also lies in the need to preserve the national dialect archive under the conditions of Russia/Ukraine war that caused forced migration and significant reduction in the number of dialect speakers, in particular in the number of indigenous residents of Russia-occupied populated areas.

The goal of the research is to describe lingual means meant to express love for the land as the feature of Ukrainian mentality on the basis of the aforementioned material. The following assignments made it possible to reach the goal: to spot the dialectal material; to record the dialectal discourse with the help of phonetic transcription; to define lingual means aimed at representation of love for the land as one of the elements of Ukrainian mentality. A particular dialect speaker's virtual speaking phonetics became the source of the research.

In the presented fragment of the eastern steppe discourse, love for the land as a segment of Ukrainian mentality reveals itself as love for gardening. Growing agricultural crops (vegetable crops) is a hard spadework that needs great effort under certain climatic conditions, in particular in the droughty eastern steppe region. The research found such lingual means of expressing love for the land, the mental feature of the Ukrainians, as nomination of vegetable crops as a component of agricultural lexis; sentences containing verbal forms *l'ubl'u zan'imatys'* (л'убл'у зан'іматиє') and *zan'imaius'* (зан'імайєс') along with the substantivized pronoun *tsym* (цим) and the adverb *davno* (даўно), all this directly signaling about passion for what people are fond of doing; repetitions; sentences; verbal forms; verbal-nominal word combinations; various constructions, etc.

We can see the prospects of the research studios as the opportunity to further study archival records of dialectal speaking typical of representatives of the eastern steppe dialect landscape (unfortunately, it is impossible to go on spotting oral dialect speaking now due to the warfare and seizure of a part of Donetsk Region). Further dialectological regional research will promote comprehensive lingual portrayal of each Ukrainian region, in particular Donetsk Region.

Key words: Ukrainian eastern steppe dialects, virtual phonetic archive, dialect text-memoir monologue, love for the land, mental feature of the Ukrainians, agricultural lexis, nomination of vegetable crops.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку слов'янської діалектології взагалі та української зокрема неможливо уявити дослідження своєрідності говіркового мовлення на різних мовних рівнях без використання зв'язних текстів. Вивчення діалектних текстів, безперечно, сприяє висвітленню особливостей світогляду, культури сільського спілкування, комунікативних властивостей говіркового мовлення.

Актуальність пропонованої розвідки зумовлена не лише недостатньою вивченістю українського новожитнього діалектного простору Південної Донеччини, а й потребою збереження національного говіркового фонду в умовах російсько-української війни, яка спричинила вимушену міграцію та значне скорочення кількості діалектоносіїв, зокрема чисельності корінних мешканців окупованих населених пунктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не випадково сьогодні ідеї текстоцентризму активно реалізують вітчизняні лінгвісти на мовному матеріалі, зібраному в різних українських говіркових континуумах (див., наприклад, праці М. Волошинової (опис структурних особливостей діалектних текстів про життя й побут східних слобожан) [1], К. Глуховцевої (аналіз східнослобожанських говіркових текстів про історичні події початку ХХ століття, житлові та господарські будівлі) [2; 3], Г. Гримашевич (характеристика світогляду закарпатців та поліщуків на базі діалектних текстів) [4], Т. Громко (опис сучасної текстографії степової говірки Кіровоградщини, використання діалектних текстів у курсовій роботі) [5; 6], В. Дворянкіна (аналіз східностепових текстів різної тематики) [7; 8], В. Дячук (вивчення мовної картини світу діалектоносіїв на базі середньонадніпрянських і гуцульських текстів) [9], Н. Клименко (характеристика різноматематичних східностепових текстів) [10], Я. Литвиненко (використання діалектних текстів як дидактичного матеріалу для учнів старших класів) [11], Г. Мартинової та Т. Щербини (студіювання менталітету середньонадніпрянців, специфіка укладання регіональних словників на матеріалі діалектних текстів) [12; 13] та ін.).

Мета дослідження – здійснити опис мовних засобів для вираження любові до землі як ментальної риси українців на базі східностепового діалектного тексту. Реалізацію мети уможливило розв'язання таких завдань: 1) зафіксувати в польових умовах говірковий матеріал; 2) записати діалектний дискурс фонетичною транскрипцією; 3) окреслити вербальні засоби, які орієнтовані на репрезентацію одного з вагомих елементів українського менталітету – любові до землі.

Матеріал і методи дослідження. Джерелом для роботи став говірковий монологічний текст-спогад, записаний 2012 року в селі Красноармійське Новоазовського району Донецької області (нині – село Хрещатицьке Новоазовської міської громади Кальміуського району Донецької області (окуповане з 2014 року)) від мешканця Гамалія Миколи Андрійовича, 1949 року народження, освіта – 8 класів.

У процесі студіювання порушеної проблеми використано такі **методи**: експедиційний (фіксація фактичного матеріалу в українській східностеповій говірці Південної Донеччини, створення віртуальної фонотеки мовлення типового діалектоносія); описовий (виявлення й характеристика мовних одиниць); контекстуального аналізу (висвітлення специфіки функціонування говіркових мовних ресурсів у контексті).

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що любов українців до землі як риса національного характеру передавалася від покоління до покоління. Не випадково цей елемент вдачі етнічних українців оспіваний у класичній вітчизняній художній літературі. Позитивне забарвлення він має і в типовому діалектному дискурсі.

Зупинимося на фрагменті говіркового монологічного тексту, який свідчить про згадану вище рису української ментальності. Любов до землі в цьому разі виявляється в любові до городництва. Нижче подаємо ілюстративний матеріал, який демонструє особливості вирощування городніх культур: ну зан'їмайус' йа огородн'їч'єством / сад'її'ництвом // ну йак ска'зат' / йа л'убл'у цим зан'їматис' / і зан'їмайус' цим ўже даўно / і робл'у / йак кажут' / на огород'і і ў сад'і таким от образом // у мене огорода дес' / сорок сотих / сада тоже дес' / сотих т'риц'ат' // на город'і йа ви'раш'ч'уїу / в осноўном йа зан'їмайус' / ч'асник у мене / цибул'а / і зан'їмайус' / огородина у мене / пом'їдор / ну ўс'а огородина / йак ви бач'ите // посл'едн'і годи т'емп'єратура дуже п'їдн'ата / ўже у нас / йак ка'заў о'дин проф'есор / виступаў по тел'ев'їзору / шо о'це у нас с'коро 'будут' суб'т'роп'їки // так шо при'ходиц'а йако'с' по дру'гому ўсе це пере'ходит' / во'ди мало / і надо шоп виросли овош'ч'і / надо шос' по дру'гому зан'їмаца цим //

йа ўже дл'а себе т'рет'їй год^м таким образом цим огородн'їч'єством // ну ч'асник / це у мене о'зимий / садиц'а на зиму // йа зїмой сад'у / зїмой / ч'і / ка'жу / зїмой / ос'їн'у сад'у ч'асник дес' в окт'абр'ї м'їс'ац'ї // ви бач'или / шо йа не'ре'бе'ру його / за два м'їс'ац'а надо його / йа його ўже убраў / розлуш'ч'їт' і шоп в'їн / приго'товит' до по'сад'ки // і от 'дето сотих дес'ат' йа сад'у ч'асника / д'єлаїу бо'роздки / розлуш'ч'її і пот'ом ў бо'роздки сад'у // ну це дес' / ну ди'виц'а по по'год'ї треба / ну в осноўном ў кон'ц'ї окт'абр'а // посадиўши ч'асник / йа з'разу не загор'тайу його / а приси'пайу не'ре'з'нойем / дру'гих удобр'єн'їй йа не прин'їмайу / йак кажут' / не прим'їн'айу // у мене йєст' 'кури там / так дес' не'ре'з'нойу до'стану / от'ут йєст' де ўз'ат' у с'їс'їд'її / пот'їм приси'пайу не'ре'з'нойем ц'ї ка'нави / і тод'ї ч'ут' ч'ут' земл'ой і на зиму // йа тод'ї мул'ч'їруїу його там 'деч'їм / тут л'ист'а ба'гато ў саду / ў мене ж^м сад'м / йа ка'заў / йєст' / і на'криў і ўсе //

і пот'їм о'це ж^м пере'ход'у те'пер ўже т'рет'їй р'їк / пере'ход'у на цибул'у // йа с'їїу ч'ор'нушкой / йа йїїї с'їїу / йак кажут' / на дво'хл'єтн'у кул'туру / с'їїу ч'ор'нушкой / на зиму с'їїу тоже // так ди'їл'ус' по по'год'ї / шоп це було / шоп во'на не укор'їнилас' / но не з'їїшла // ну надо ўгадуват' // йа ўгадуїу це д'їло / в осноўном ви'ходе // с'їїу ч'ор'нушку / так само приси'пайу удобр'єн'їєм / єт'їм не'ре'з'нойем і мул'ч'їруїу // тоже сотих п'їат' дес' сад'у // і шо о'це хоч'у ска'зат' / ч'ого це йа над'цими дво'ма кул'турами сил'но уїл'єкаїус' // йа йїх в осноўном не поли'вайу і / йак кажут' / цибул'а і ч'асник от сєлми не'дуг // каж'дий ден' уотр'єбл'ат' / і цибул'а і так у нас каж'дий ден' у н'їш'ч'ї / а ч'асник надо по го'лоўк'ї йїсти // ну во'на ун'їч'то'жайє ўс'ї бол'ач'ки / ўс'ї м'їкроби і даже // от йа га'з'єту ви'тисуйу / Хоз'айїн / там 'нише'ц'а / отписуйєц'а / та й по со'б'ї ч'устевуйу / шо не дуже йа бол'їїу ўс'акими бол'ач'ками // і тоже сад'у у ка'наўки // о'це ж^м йа ска'заў / цибул'у і мул'ч'їруїу / тод'ї дал'ше йа на зиму шо йа сад'у / дал'ше йа сад'у на зиму мор'коўку так само / так само у ка'наўки //

такоже на зиму йа і ук'роп вис'ївайу // це така сама кул'тура / і ви / може / коли бач'или / ну так йак хто зан'їмаїєц'а огородн'їч'єством // ос' пом'їдори у мене в осноўном сухо'дол'н'ї / і пом'їдор вис'ївайу // і коли ви бач'ите там / і от у мене в осноўном ц'ї кул'тури //

їа |сотих д'вац'ат' зан'їмаїу / їа їїх ви|сажуйу їс'ї на зиму // їак їа ка|заї / їа цим ви|груїу / ка|н'ешно / не без' пот'ер' //

пом'їдори пот'ом їа ш'ч'їл'нен'ко |с'їїу / **пом'їдори** пот'ом вес'нойу прорї|ваїу / їак'шо їес'т' на це |надобнос'т' // |с'їїу в осноўном |ран':ї сор'та / і так'ї / і середн'ї сор'та //

укропа сад'у ба|гато // ну **укроп** / їо|му їс'о роўно / в'їн ч'їм гус'т'їше / т'їм |луч':е / а їесл'ї в'їн от'їд'ел'но рос'те / в'їн нач'їнайе / їак |кажут' / нач'їнайе ї |зонтики їти / та|кий |тоїстий // ну в'їн не|хароший // їа ска|жу / с **пом'їдором** у |мене н'їч'ого / |даже не пере|сажуйаї // |сотих пїат' так хар'а|шо з'їїш'ло // ну там ме|н'ї о|дин над'їлиї / не|далеко жи|ве су|с'їд'м / їа не хот'її у їого брат' / |ц'їми / |етої ро|с:адої // ну над'їлиї в'їн ме|не ц'ой ро|с:адої / і / ви з'найете / |вискоч'її в'їн / то **пом'їдор** хар'оший / ну в'їн бол'її |сил'но // |доїго їа їого поли|ваї / води ба|гато п'їш'ло / і пот'їкс'а в'їн / їа|кийс' м'їл'кий / і не |хоч'у той ро|с:адої їа |б'їл'ш зан'їмаца // **перец'ї** |**сине|н'к'ї** їест' пон'ем'нож'ку / |тоже |води ба|гато т'ребуїе / і рос'те так в'їн сла|бо / води / води / води / а во|но пе|че / |койде |морш'ч'їца / ну це т'а|жола ку|л'тура / їа ж'ш' ка|жу // ну то|д'ї о|це сад'у **бур'ак** / |тіл'ки |ран'ше / го|раздо |ран'ше / ч'їм во|ни |тишут' // їа не про|га|даї по |ц'ому во|п'росу / шо поса|диї |ран'ше / т'емп'ера|тура |р'ез'ко п'їш'ла / на|бор т'емп'ера|тури / їлага |р'ез'ко уш'ла / і прїїш'лос' // їа ус'н'її полу|ч'їт' їс'ходи **бур'ака** / їс'ходи **огур'ца** // **огурец'** на|сажуйаї / їа вам ска|жу / ну то|го шо / ну теї **огурец'** / шо їа поса|диї / браї сво|їїми с'ем'е|нами // в'їн |добре з'їїш'ої / ну а теї / шо ч'їт' ч'їт' до|би|раї / там так'ї сор'та / хва|лили їїх / ну то в'їн на п'ат'де|с'ат проц'ент'її / їа вам ска|жу / і з'їїш'ої // прїїш'лос' на|сажуват' / с тим |хуже бу|ло **огурцем** // ну **огурец'** їа в осноўном уз'аї // гус'т'їше поса|диї **куку|рузи** |сахарной / і так во|но нор|мал'но бу|ло // ну / |можна ска|зат' / шо **огурец'** їже од'їїш'ої / не|ма їого // ну / те / шо ми хот'їли / ми їз'а|ли // ну / їа ска|жу / **каба|ч'ок** / та|ке м'елке // |ран'ше прїїш'лос' садит' / |ран'ше / пот'ому шо |р'ез'кий на|бор / і н'їх'то не о|жи|даї / шо та|кий |р'ез'кий на|бор т'емп'ера|тури |буде // а те|пер п'їш'ло |л'їто / і ос' во|но їже |аїгуст м'їс'аї кон'ч'аїеїца // ну **ци|бул'у** у|браї // їа не ска|заї / їа аж'ш' у |прошлий год'м сад'її / поса|диї |тоже |рано |рано / |рано / хот'а ре|комен|дуїут' / їак про|р'їїеїца |поч'ва / садит' / |ету / |будїем ка|зат' / ма|лен'ку **ци|бул'ку** / ну ар|ба|жейка во|на у нас на|зї|ваїеїца // ну з неї ми їже полу|ч'аїем к|рупну **ци|бул'у** // їак |т'їл'ки |можна бу|ло |вїїти на о|го|род'м / їа з|разу |вїїш'ої / поса|диї ц'у **ци|бул'ку** // так |кажут' / їаки |ч'о во|на по|па|де п'їд замороз'ки / то їсе |н'їде ї ст'р'елку / |буде не|годна // не про|га|даї / їа вам ска|жу / їа їїїї |тоже поса|диї у ка|наїки / за|сипаї пе|ре|з'нойем і ч'їт' ч'їт' замул'ч'їроваї з'верху земл'ой і їсе // їа вам ска|жу / шо їа їїїї раз'їл'ї два по|лиї і во|на / ви ска|ж'їт' шо / |вискоч'їла з|разу і п'їш'ла і п'їш'ла / **ци|бул'у** їже ї у|браї |тоже //

і те|пер шо ска|жу // ну та|ке / **кабак** / їест' **кабак** // а от' їа |хоч'у ска|зат' / ї позат'рошлом год'у ї |мене **кар|тошка** / |вїїшла |добре / не|ба|гато їїїї / |сотих п'ат' / та і ї |ц'ому год'у н'їч'ого // поли|ваїут' **кар|тошку** // їа |ч'їїу / су|с'їди і |жалуйуїца / не|ма **кар|тошки** // їа шо з|ро|бії / з|ро|бії бо|роздки / там п'л'їжок у |мене їест' та|кий / з|ро|бії бо|роздки / поса|диї **кар|тошку** / і ну прї|сипаї пе|ре|з'нойем / і б'їл'ш н'їч'ого / |земл'у |даже не |сипаї з'верху / прї|сипаї / та|кий м'їл'кий пе|ре|з'нойї // і |тоже раз'їл'ї / ну по |моїему раз' їа їїїї поли|ваї / і во|на |вискоч'їла / |вискоч'їла / їак'раз' ма|йс'к'ї о|ц'ї до|жд'ї і по|мо|гли / во|ни / ї ка|наїках во|да ост'аїеїца / і |ч'ере|з пе|ре|з'нойї п'їш'ла і о|це ж'ш' до|жд'їк їде / а пе|ре|з'нойї п'їд|мач'їїеїца / і хар'а|шо хар'а|шо це їсе |д'їло про|мач'їїе //

пот'ом / шо їа |хоч'у ска|зат' / **пом'їдори** ж'ш' їа сад'у / |ето в осноўном с'ем'е|нами / |койде пере|сажуйу / ка|н'ешно // |можна ска|зат' / шо та|ких |ран':їх **пом'їдор** у |мене не|ма / ну їест' н'ем'ного / ну во|ни ос' їже п'їд|ход'ат' // ї |мене і |добр'ї **пом'їдори** / і поли|ваїу / |праїда / три |їл'ї ч'е|тир'ї поли|ва з|ро|бії / їест' **пом'їдори** / і ш'ч'ас по|лиї прї|кра|тиї / хаї до|зр'їваїут' / то шо нач'їнайї поли|ват' / во|ни нач'їнайїут' пе|к'тис' і го|р'їт' / ну у |мене во|ни не о|собо там їест' / їак |кажут' // от **куку|руза** / **куку|руза** |тоже їже вис'їхаїе / су|ха / ну не т'ро|гаїї їа по|ка ту **куку|рузу** // шо їа ш'ч'е |хоч'у ска|зат' / овош'їч'а|ми |надо зан'їмаца //

йа рано ўстаіў / погоди та к'і ш'ч'ас / до дв'єнацат'і / до ч'асу ч'і йак'і до дв'єнацат'і / до о'д'інац'ати ш'ч'е л'можна ро'бит' / л'пот'ім ўже л'некло / не'л'з'а н'іч'ого д'елат' // і по'том ш:ес'т'і / с полс'ед'л'мого нач'інаіў ро'бит' // ну **цим зан'імайус'** і усп'івайў / д'іти по'ма'гаіўт' н'ем'ного // так усп'івайў / шо там про'б'ігс'а / про'по'лоўс'а / о'го'род'м не о'собо г'р'азний.

Як видно із пропонованого фрагменту діалектного мовлення, вирощування рослинницької сільськогосподарської продукції є нелегкою справою, яка потребує значних зусиль у певних кліматичних умовах, зокрема в засушливому східностеповому ареалі. Захоплення городництвом є виявом любові до землі.

Насамперед до маркерів улюбленої справи інформанта (і водночас любові до городництва) належать номінації овочевих культур, вирощування яких є традиційним для мешканців зазначеного регіону: ч'ас'ник, ци'бул'а (ци'бул'ка), пом'ідор, мор'коўка, ук'роп, л'перец', л'сине'н'к'і, бу'р'ак, огу'рец', ку'ку'руза, каба'ч'ок, каба'к, карма'шка.

Важливо виділити такий засіб вербалізації любові до землі як ментальної риси українців у фрагменті східностепового діалектного монологічного тексту-спогаду: наявність речень із дієслівними формами л'уб'л'у зан'іма'тис', зан'імайус' разом із субстантивованим займенником **цим** та прислівником даў'но, які безпосередньо вказують на потяг до улюбленої справи (йа л'уб'л'у **цим зан'іма'тис'** / і зан'імайус' **цим ўже даў'но**). Це захоплення селянина підкреслюють і повтори: ну зан'імайус' йа о'го'род'н'іч'еством / сад'іў'ництвом; в осноў'ном йа зан'імайус'; і зан'імайус'; овош'ч'ами л'надо зан'іма'ца та ін.

Зауважимо, що інформант дістає задоволення від роботи на городі, сприймає її як процес, що потребує постійного вдосконалення (говірконосій дивиться телевізор, читає поради городників і садівників у спеціальній газеті, прислухається до них, але робить і свої висновки: по'сл'едн'і л'годи т'емп'ера'тура д'уже п'ід'н'ата / ўже у нас / йак ка'заў о'дин про'ф'есор / висту'паў по тел'ев'ізору / шо о'це у нас с'коро л'будут' суб'т'роп'іки // так шо при'ходиц'а йа'кос' по дру'гому ўсе це пере'ходить' / во'ди л'мало / і л'надо шо л'виросли л'овош'ч'і / л'надо шо с' по дру'гому зан'іма'ца **цим**; пере'ход'у на ци'бул'у // йа л'с'іўу ч'ор'нушкой / йа й'іўі л'с'іўу / йак ка'жут' / на дво'х л'етн'у ку'л'туру; ч'о'го це йа над'цими дво'ма ку'л'турами л'сил'но уў'л'е'каіўс' // йа й'іх в осноў'ном не поли'вайў і / йак ка'жут' / ци'бул'а і ч'ас'ник от сел'ми не'дуг; от йа га'з'ету ви'писуіў / Хо'з'айін / там л'пише'ц'а / о'писуіец'а; ну то'д'і о'це са'д'у бу'р'ак / т'іл'ки л'ран'ше / го'раздо л'ран'ше / ч'ім во'ни л'пишут' // йа не про'га'даў по л'ч'ому во'п'росу / шо поса'диў л'ран'ше; ну ци'бул'у уб'раў // йа не ска'заў / йа аж'ш у л'прошлий год'м са'диў / поса'диў л'тоже л'рано л'рано / л'рано / хо'т'а ре'комен'дуіўт' / йак про'г'р'ієц'а л'поч'ва / са'дит').

Доцільно звернути увагу на процес роботи, який описаний переважно за допомогою дієслівних форм та дієслівно-іменних словосполучень: ну ч'ас'ник / це у л'мене о'зимий / са'диц'а л'на_зиму // йа зи'мой са'д'у / зи'мой / ч'і / ка'жу / зи'мой / л'ос'ін'у са'д'у ч'ас'ник дес' в окт'аб'р'і л'м'іс'ац'і // ви л'бач'или / шо йа не'ре'бе'ру йо'го / за два л'м'іс'ац'а л'надо йо'го / йа йо'го ўже уб'раў / роз'луш'ч'іт' і шо л'в'ін / при'го'товит' до поса'д'ки // і от л'дето л'сотих л'дес'ат' йа са'д'у ч'ас'ника / л'д'елайў бо'роздки / роз'луш'ч'іў і по'том ў бо'роздки са'д'у // ну це дес' / ну ди'виц'а по по'год'і л'треба / ну в осноў'ном ў кон'ц'і окт'аб'р'а // поса'диўши ч'ас'ник / йа з'разу не загор'тайў йо'го / а приси'пайў не'ре'д'нойем / дру'гих удо'бр'ен'ій йа не прин'імайў / йак ка'жут' / не прим'ін'айў // у л'мене йест' л'жури там / так дес' не'ре'д'нойу до'стану / о'тут йест' де ўз'ат' у с'ус'ід'іў / л'пот'ім приси'пайў не'ре'д'нойем ц'і ка'нави / і то'д'і ч'ут' ч'ут' зем'л'ой і на_зиму // йа то'д'і му'л'ч'іруіў йо'го там л'деч'ім / тут л'лист'а ба'гато ў са'ду / ў л'мене ж'ш са'д' / йа ка'заў / йест' / і на'криў і ўсе.

Говірконосій систематично працює на городі та, очевидно, задоволений результатом, про що свідчить набір дієслівних форм: ну **цим зан'імайус'** і усп'івайў / д'іти по'ма'гаіўт' н'ем'ного // так усп'івайў / шо там про'б'ігс'а / про'по'лоўс'а / о'го'род'м не о'собо г'р'азний.

Спостерігаємо таку особливість: інформант сприймає записувача діалектного матеріалу як людину, що також любить і знає городництво (засвідчено конструкції з дієслівним компонен-

том *бач'ити*: ну *ўс'а огородина / йак ви бач'ите; ви бач'или / шо йа не^уре^убе^уру його; і ви / може / коли бач'или / ну так йак хто зан'імайец'а огородн'іч'еством; і коли ви бач'ите там).*

Досліджуваний фрагмент тексту дозволяє виділити низку мовних особливостей, які характерні для східностепових говірок:

- випадки акання: *ви^ураш'ч'уїу, хара^ушій, хара^ушо, не^ухара^ушій, п'ід^умач'уїец'а, про^умач'уїе;*
- дзвінки приголосні в кінці слів і в середині слів перед глухими повністю або частково втрачають дзвінкість: *суб^ут^уроп'іки, до по^усад^умки, замороз^уки, сад^у, су^ус'ід^у, раз^у, шоп'щоб';*
- уживання [з] замість відповідної африкати: *куку^уруза;*
- здебільшого пом'якшена вимова шиплячих [ш] і [ч]: *ви^ураш'ч'уїу, ч'ас^уник, бач'ите, ч'і 'чи', роз^улуш'ч'ім', мориш'ч'іца, ч'ім 'чим', н'іч'ого, ш'ч'е* (хоча можливе вживання і твердого шиплячого [ч]: *пече*);
- наявність шиплячого [ш] замість двох шиплячих [шч]: *так шо 'так що', шоп'щоб', шос'щось', шо 'що';*
- паралельне вживання короткого твердого та пом'якшеного [ц] у дієслівних формах на -ться: *зан'імаца, мориш'ч'іца, приход^уц'а, сад^уц'а, тише^уц'а, опису^уец'а, прог^ур'іец'а, п'ід^умач'уїец'а;*
- іменники І відміни в орудному відмінку однини й адвербіалізовані іменники можуть мати закінчення -ой: *зем^ул'ой, ч'ор^унушкой, ро^ус:адої, зи^умої;*
- відсутність протетичного [н'] у формі непрямого відмінка особового займенника (вживання прийменника із займенником): *не хот'іу у його брат';*
- наявність в інфінітиві кінцевого [т'] замість суфікса -ти: *роз^улуш'ч'ім', брат', на^усажуват', ска^узат', ка^узат', са^удит', поли^уват';*
- поширення дієслівних форм без чергування приголосного в коренях: *са^уд'у, пере^уход'у, ви^усажуйу, пере^усажуйу, не пере^усажуйау, на^усажуйау;*
- закінчення 3-ї особи однини теперішнього часу без кінцевого [т']: *ви^уходе;*
- суржикові елементи: *пос^ул'едн'і'годи, та^уким'образом, то^уже, в окт'абр'і'м'іс'ац'і, ўже'аўгуст'м'іс'ац', на^удо, удоб^ур'ен'ійем, д'елайу, ч'ут'ч'ут', уўл'екайус', употр'ебл'ат', ун'іч'тожайе, получ'айем, год^у, у'прошлий'год^у, ў'позат^упрошлом'году, кан'ешно, не без^упот'ер', на^удобнос'т, поч'ва та ін.*

Емоційно-експресивного забарвлення поданий фрагмент тексту набуває завдяки наявності прислів'я *йак кажут' / цибул'а і ч'ас'ник от се^уми недуг*; повторів для підсилення вияву ознаки: *води / води / води 'дуже багато води' (пече^у і сине^ун'к'і йест' пон'емнож^уку / тоже'води'багато'требує / і росте так в'ін'слабо / води / води / води / а во^уно'пече), рано'рано / рано 'дуже рано' (ну'цибул'у'убрау // йа не ска^узау / йа аж^у у'прошлий'год^у са^удиу / поса^удиу'тоже'рано'рано / рано), хара^ушо хара^ушо 'дуже добре' (і хара^ушо хара^ушо'це ўсе'д'іло'про^умач'уїе), і п'ішла і п'ішла 'швидко рости' (і во^уна / ви ска^уж'ім'шо / вискоч'іла'зразу'і п'ішла і п'ішла / цибул'у'ўже'й'убрау'тоже); зменшено-пестливих форм мален'ку'цибул'ку (лету / буди^ум'ка^узат' / мален'ку'цибул'ку), плу^ужок (йа шо зроби^у / зроби^у бо^уроздки / там плу^ужок'у'мене'йест' та^укий / зроби^у бо^уроздки) тощо.*

Висновки. Отже, проаналізований мовний матеріал маніфестує один із сегментів українського менталітету – любов до землі, яка в поданому фрагменті східностепового дискурсу відображена як любов до городництва. І навіть посуха, що часто трапляється в східностеповому обширі, не є великою перешкодою для справжніх шанувальників вирощування культурних рослин. Виділено низку вербальних засобів вираження любові до землі як ментальної риси українців: номінації овочевих культур як складник сільськогосподарської лексики; речення з дієслівними формами *л'убл'у зан'імати^у, зан'імай^у* разом із субстантивованим займенником *цим* та прислівником *даўно*, які безпосередньо сигналізують про потяг до улюбленої

справи; повтори; речення; дієслівні форми; дієслівно-іменні словосполучення; різні конструкції тощо.

Перспективи наукових студій убачаємо в подальшому вивченні архівних записів діалектного мовлення представників східностепового говіркового ландшафту (на жаль, фіксацію усного говіркового мовлення наразі продовжити неможливо через активні бойові дії та окупацію частини території Донеччини). Новітні діалектологічні регіональні дослідження сприятимуть комплексному мовному портретуванню кожного українського регіону, зокрема Донеччини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волошинова М. Діалектний текст як джерело інформації про побут східних слобожан. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2021. № 2 (44). С. 5–14. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/9358> (дата звернення: 22.10.2024).
2. Глуховцева К. Особливості семантичної структури діалектних текстів про важливі історичні події початку XX століття. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 55. Warszawa, 2020. Article 1924. URL: <https://doi.org/10.11649/sfps.1924> (дата звернення: 22.10.2024).
3. Глуховцева К. Спонтанність діалектних текстів про житлові та господарські будівлі. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2021. № 1 (43). С. 4–15. URL: <http://ling.luguniv.edu.ua/index.php/ling/article/view/73/77> (дата звернення: 22.10.2024).
4. Гримашевич Г. Репрезентація світогляду закарпатця й поліщука крізь призму діалектного тексту. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. Ужгород, 2021. Вип. 2 (46). С. 68–73. URL: <http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/article/view/256634> (дата звернення: 22.10.2024).
5. Громко Т. Сучасна текстографія діалектоносіїв степової говірки. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки*. Кропивницький : Видавництво «КОД», 2019. Вип. 175. С. 29–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2019_175_8 (дата звернення: 22.10.2024).
6. Громко Т. В. Текст як джерело моноговіркового опису, представленого в курсовій роботі з української діалектології. *Сучасний педагог* : колект. наук. монографія. Дніпро : Акцент ПП, 2020. Т. 2. С. 229–240.
7. Дворянкін В. О. Зі спостережень над українською східностеповою діалектною оповіддю-спогадом. *International scientific conference "The issues of modern philology and creative methods of teaching a foreign language in the European education system"* : conference proceedings (December 28–29, 2021. Venice, Italy). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. P. 8–11. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-180-0-1> (дата звернення: 22.10.2024).
8. Дворянкін В. О. Транспортна лексика в українському східностеповому діалектному тексті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 49, т. 1. С. 46–49. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v49/part_1/13.pdf (дата звернення: 22.10.2024).
9. Дячук В. Р. Сміслові елементи концепту *мати* в похідних від іменників *мати* й *неня* в українських середньонадніпряньських і гупульських говірках. *Gwary Dziś*. 2023. Vol. 16. S. 53–64. URL: <https://doi.org/10.14746/gd.2023.16.5> (дата звернення: 22.10.2024).
10. Клименко Н. Діалектні тексти як джерело дослідження генези та сучасного стану українських говірок Донеччини. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies* : зб. наук. пр. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. Вип. 35. С. 135–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2018_35_23 (дата звернення: 22.10.2024).
11. Литвиненко Я. О. Діалектні тексти як навчальний ресурс на уроках української мови. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : Педагогічні науки*. Черкаси, 2020. Вип. 2. С. 253–258. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3864/4135> (дата звернення: 22.10.2024).
12. Мартинова Г. І. Вербалізація менталітету середньонадніпрянців у діалектному тексті. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст*. Київ : КММ, 2014. С. 327–332. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/Dialekty-v-synhroniyi-ta-diahroniyi-2014.pdf> (дата звернення: 22.10.2024).
13. Мартинова Г., Щербина Т. Діалектний текст як джерело регіональних словників. *Gwary Dziś*. 2022. Vol. 15. S. 71–82. URL: <https://doi.org/10.14746/gd.2022.15.8> (дата звернення: 22.10.2024).